

LBRIS

We know
books

Abilități înalte

Percepții și realități

Carmen Ferrándiz García
María Dolores Prieto Sánchez

Traducere din limba spaniolă
de Gabriela Toma

LITERA
București

Cuprins

Introducere	7
Trei exemple de abilități înalte	7
Abilitatea înaltă și dezvoltarea talentului	19
Primele studii: abilitatea înaltă este sinonimă cu inteligența superioară	20
A doua etapă: precocitate și talent	25
A treia etapă: inteligența este necesară, dar nu este suficientă	29
Modele de dezvoltare a talentului	36
Excepționalitatea invizibilă	39
Precizări conceptuale	44
Contextul propice pentru abilitatea înaltă	47
Creativitatea	47
Dincolo de motivație: pasiunea	56
Pasiunea duce la practică deliberată	59
Oportunitățile contează și sunt importante	61
Abilități înalte în context educațional	67
Legislația educației	67
Despre ce fel de sprijin vorbim?	71

Și, atunci, ce alte măsuri mai rămân?	73
Renzulli <i>online</i>	79
Mentorat și abilitate înaltă	82
Ateliere și tabere de vară	84
Învățare autonomă într-o lume hiperconectată	89
Instrumente digitale: în interiorul și în afara sălii de curs	92
Lumea socioemoțională și abilitățile înalte	95
Sensibilitatea emoțională și abilitățile înalte	97
Starea de bine emoțional și satisfacția în viață	102
Talentul emoțional	104
Inteligența socială și abilitățile înalte	108
Trăsăturile de personalitate și abilitățile înalte	114
<i>Bullying</i> și intimidare a elevilor cu abilități înalte	117
Cum percepe societatea o persoană supradotată	119
Cele mai răspândite mituri și prejudecăți despre abilitățile înalte	120
Percepțiile și atitudinile profesorilor	130
Orientare și consiliere pentru familii și profesori	132
Bibliografie	135

Abilitatea înaltă și dezvoltarea talentului

Când cineva începe să se familiarizeze cu studiul supradotării, își dă seama de două lucruri: unul este că supradotarea este un construct. Cu alte cuvinte, este un concept care s-a construit de-a lungul istoriei și s-a schimbat. De exemplu, în Spania vorbim de „abilitate înaltă“ pentru că este termenul folosit de legislația spaniolă; în loc să vorbim de „supradotați“, așa cum se întâmplă în Mexic. În Europa se folosește și termenul de elev mai capabil, *more able children*, dar în prezent se obișnuiește să se vorbească despre „talent“.

Altă interpretare se referă la faptul că este inevitabil să presupunem că vorbim despre supradotare intelectuală, deoarece dezvoltarea domeniului abilității înalte este strâns legată de cea a studiului inteligenței. Astfel, este important de remarcat faptul că, deși sunt folosite ca sinonime, capacitatea se referă la un potențial, iar abilitatea, la dexteritate dezvoltată.

Primele studii: abilitatea înaltă este sinonimă cu inteligența superioară

Psihologia a fost întotdeauna dedicată studierii acelor caracteristici care ne diferențiază unul de celălalt, adică „diferențele individuale”. Printre caracteristicile care ne diferențiază se numără personalitatea, motivația și, de asemenea, inteligența. În studiul inteligenței se pot distinge două abordări principale: psihometria și cognitivismul.

Studiul științific al inteligenței a început datorită psihometriei. Acești psihologi s-au concentrat mai mult pe măsurarea inteligenței decât pe definirea acesteia. O figură-cheie la începutul cercetării este Sir Francis Galton (1822–1911), care a fost văr al eminentului om de știință Charles Darwin, creatorul teoriei evoluției pe care a expus-o în *Originea speciilor*, din 1859. Galton voia să știe dacă geniul e moștenit sau nu. Pentru a face acest lucru, el a conceput o cercetare care a folosit pentru prima dată chestionarul pentru a colecta date și apoi le-a analizat statistic. Galton a fost cel care a introdus noțiunea de geniu: o persoană cu o capacitate intelectuală extraordinară. El a explicat genialitatea prin coincidența elementelor contextuale (circumstanțe istorice și sociale ale vremii), elemente personale (abilități, noroc, motivație și sprijin) și produse relevante pentru timpul său.

La scurt timp, în Franța, ministrul educației avea să-i încredințeze lui Alfred Binet (1857–1911) sarcina de a elabora un test de inteligență pentru a facilita gruparea școlărilor. Alfred Binet era un fiziolog interesat de studiul inteligenței. În anii 1900, odată cu A Doua Revoluție Industrială și dreptul universal la

educație, școlile din orașele franceze erau extrem de aglomerate. Guvernul francez i-a cerut lui Binet să elaboreze un test care să permită clasificarea elevilor în sistemul educațional. În acest test puteți găsi întrebări precum: „Știi ce este o lingură?“, „Ai putea s-o descrii?“. Testul lui Binet, cunoscut sub numele de „Scala metrică a inteligenței“, a fost atât de eficient încât, la scurt timp, au dorit să îl traducă și să îl adapteze și alte țări.

În Statele Unite, Lewis Terman (1877–1956) a adaptat testul, dându-i numele testului Stanford-Binet (Stanford – după numele universității unde și-a desfășurat activitatea și Binet – după autorul original al testului). Terman a fost întotdeauna interesat de studiul capacităților intelectuale. În 1906, și-a finalizat teza de doctorat *Genius and Stupidity: A Study of Some of the Intellectual Processes of Seven Bright and Seven Stupid Boys* [*Geniul și Prostia: Un studiu al anumitor procese intelectuale ale unui număr de șapte băieți strălucitori și șapte proști*] (1906), pe care a efectuat-o folosind testele pe care psihologul american McKeen Cattell (1860–1944), creatorul revistei *Science*, le-a conceput pentru a evalua funcționarea intelectuală și pentru a prezice performanța academică a studenților săi. Testele s-au concentrat pe măsurarea presiunii dinamometrului, timpilor de reacție pentru a efectua anumite sarcini, capacitatea de a numi culorile dintr-o listă invers etc.

Mai târziu, Terman avea să afle despre testul dezvoltat în Franța de Binet și Simon. În 1916 a adaptat acest test la contextul american și l-a numit, cum spuneam, testul Stanford-Binet. Nu numai că a tradus testul, dar în loc să utilizeze conceptul de vârstă psihologică, a optat pentru termenul de „coeficient de inteligență“ (IQ), care se obține prin împărțirea între vârsta mintală

a unei persoane (obținută printr-un test de inteligență) și cea cronologică a acesteia, înmulțită cu o sută. Scorurile IQ au o medie de 100 și o abatere standard de 15, ceea ce înseamnă că orice scor între 85 și 115 este un scor normal sau mediu. Terman a considerat drept prag un IQ de 135 pentru a selecta studenții pentru studiul său. Persoanele cu abilități înalte sunt definite printr-un nivel ridicat de inteligență (IQ). Acest lucru implică faptul că oamenii talentați posedă abilități extraordinare de raționament abstract care îi ajută să obțină performanța în educație.

Terman era convins că, datorită dezvoltării testelor de inteligență, va fi posibil să se studieze geniul încă din copilărie, în loc să se folosească o abordare retrospectivă. Acest lucru ar face posibilă asistența acestor elevi și a nevoilor lor educaționale. Concret, miza pe accelerare, altfel spus, să-i lase pe acești studenți să avanseze mai repede în sistemul educațional (sărind peste etape).

Terman a folosit teste de inteligență pentru a identifica elevii strălucitori (supradotați) din toată California. Studiul a început în 1921 și a fost un studiu longitudinal de mare relevanță care a durat mai bine de optzeci de ani. Chiar și după moartea sa, discipolii săi i-au continuat studiul.

Fără îndoială, a fost un studiu de mare relevanță, care ne-a permis să înțelegem mai bine abilitatea înaltă, deși a primit multe critici pentru modul în care a fost dezvoltat: copiii care s-au alăturat studiului trebuiau mai întâi nominalizați de profesorii lor, iar aceștia, de multe ori, aveau propriile lor idei despre ce este supradotarea. Pe scurt, au ajuns să nominalizeze elevi cu un statut socioeconomic mai bun, elevi ordonați, ascultători, concentrați pe studii. Poate cel mai important lucru

este că Terman a „scăpat“ doi laureați ai Premiului Nobel pe care i-a evaluat și nu i-a inclus pentru că IQ-ul lor era puțin mai mic de 135. Vorbim despre doi laureați ai Premiului Nobel pentru Fizică: William Shockley și Luis Walter Álvarez.

Dar să ne întoarcem în timp. În jurul anului 1920, Spearman (1863–1945), psiholog londonez și expert în studiul inteligenței, și-a dat seama că ceva nu era în regulă cu testele de inteligență. Pe de o parte, conceptul de inteligență folosit de psihologi nu răspundea relației dintre inteligență și performanță. Cum ar putea oamenii care au eșuat la testele de inteligență să se dedice unor locuri de muncă productive (cum ar fi managerii de hotel) și să ducă vieți „de succes“? În plus, toate testele de inteligență păreau să măsoare „inteligența“, dar foloseau probe diferite pentru a o măsura; de exemplu, unele includeau memoria, în timp ce altele nu.

De asemenea, a mai observat că unii autori vorbeau despre inteligența medie, pe care o calculau adunând scorurile tuturor testelor și făcând media, dar, uneori, nu toate testele au avut același număr de itemi! La aceasta s-a adăugat și faptul că au existat puține studii care au încercat să coreleze măsurile a două teste diferite de inteligență. Spearman a fost primul care a folosit tehnica statistică a analizei factoriale, pe atunci aproape necunoscută, pentru a vedea dacă există într-adevăr o inteligență medie. În analizele sale, el a găsit un singur factor pe care l-a numit „factor de inteligență g (general)“.

Fructul muncii lor se regăsește în *The Abilities of Man: Their Nature and Measurement* [Abilitățile omului: natura și măsurarea lor]. Această lucrare a fost publicată în 1927 și a implicat douăzeci de ani de muncă și cercetare, la care au colaborat mulți dintre colegii lui Spearman.

Factorul g de inteligență a fost acceptat de comunitatea științifică, dar nu foarte ușor. În 1938, Thurstone a susținut că nu există un astfel de factor general și a efectuat o nouă analiză factorială, care a identificat șapte grupuri distincte de abilități, pe care le-a numit „abilități mintale primare“. Acestea au fost fluența verbală, înțelegerea verbală, vizualizarea spațială, facilitatea numerică, memoria asociativă, raționamentul și viteza perceptivă. Specialiștii în psihometrie păreau foarte interesați să afle dacă inteligența este „unică“ sau nu. Până când, în jurul anului 1950, un alt psiholog a pus o nouă problemă: avem multe teste de inteligență, dar putem măsura, cu adevărat, toate capacitățile umane? Aceasta a fost propunerea lui Guilford (1897–1987): mai întâi să se stabilească numărul capacităților intelectuale existente și apoi să se propună modalități de măsurare a acestora. Armata SUA i-a finanțat cercetarea. Armata utilizase deja cu succes testele Terman pentru a selecta soldați și a le atribui sarcini la care ar fi eficienți. Deci de ce să nu investești puțin mai mult? Guilford a dezvoltat un model de inteligență care nu viza doar cunoștințele reproductive, adică să i se ceară elevului să facă lucruri pe care știe deja să le facă, ci și cunoștințe productive, altfel spus, să îi ceară elevului să îndeplinească sarcini noi.

Guilford cunoștea experimentele de psihologie Gestalt, în special experimentele lui Dunker și Köhler.

Köhler (1887–1967) a fost un psiholog german care, în anii 1920, a făcut cercetări pe maimuțe în Insulele Canare. Köhler le dădea maimuțelor niște banane, dar le lăsa la o anumită înălțime, ca să nu ajungă la ele; cu toate acestea, lăsa câteva obiecte în cușcă, pe care maimuțele le puteau folosi pentru a ajunge la banane. Faptul că maimuțele ar putea ajunge la rezolvarea problemei

implica o anumită intuiție, creativitate și perspicacitate sau ingeniozitate (vom vorbi despre asta în capitolul următor).

Lui Guilford i s-a părut că inteligența umană este, fără îndoială, caracterizată de capacitatea de a rezolva probleme și de a folosi creativitatea, și a conceput teste pentru a măsura creativitatea (sau, pentru a fi mai concreți, pentru a măsura ceea ce el a numit gândirea divergentă). De aceea, este cunoscut drept părintele creativității.

Modelul lui Guilford era factorial (el nu credea că inteligența este reprezentată de un factor general), dar „la nivel comun“ factorul g prinsese rădăcini.

Încetul cu încetul, psihologii au reușit să ajungă la un model intermediar care recunoștea existența unui factor general de inteligență, alcătuit din abilități mai mult sau mai puțin independente, iar acestea, la rândul lor, sunt formate din abilități foarte specifice. În prezent, cel mai cunoscut model este modelul Cattell-Horn-Carroll (nume care se referă la cei trei autori ce au contribuit cel mai mult la dezvoltarea lui datorită cercetărilor lor).

A doua etapă: precocitate și talent

Pentru o vreme, totul părea să meargă ca pe roate. Deși, în curentul mai puțin popular, Calvin Taylor a propus în 1969 un model de talent ce recunoștea existența unor profiluri diferite, luând în considerare faptul că elevii în cauză nu se remarcă neapărat în toate domeniile. Taylor credea că accentul se pune pe o parte foarte mică a inteligenței și, prin urmare, întregul potențial al

elevilor nu era dezvoltat. El a diferențiat următoarele abilități: dezvoltare școlară, gândire productivă, comunicare, predicție, luarea deciziilor, planificare, implementare și relații umane. Acest model a trecut relativ neobservat și a fost redescoperit ceva mai târziu, odată cu apariția teoriei inteligențelor multiple.

La rândul său, Julian Stanley (1918–2005), care a fost profesor de matematică și doctor în psihologie la Harvard și care în jurul anului 1970 lucra la Universitatea Johns Hopkins, a avut o experiență care i-a schimbat viața profesională. Uneori, unii oameni apar în viața noastră pentru a o schimba. Asta s-a întâmplat cu micuțul Joseph Bates, în vârstă de 13 ani, un copil precoce, cu un talent deosebit la matematică. Stanley a început apoi să se intereseze de talent.

Prin precocitate înțelegem faptul de a ajunge la o dezvoltare superioară mai devreme decât era de așteptat; adică individul precoce manifestă o dezvoltare cognitivă echivalentă cu cea a unei persoane mai în vârstă cu câțiva ani. Sunt elevi care, pentru că învață într-un ritm mai rapid și pot înțelege idei mai avansate, pot raționa în mod similar elevilor mai mari.

Stanley intenționa să efectueze un studiu similar cu cel al lui Terman, dar, în loc să folosească teste de IQ, a preferat să-și bazeze rezultatele pe teste SAT (tipul de test necesar pentru intrarea în universitățile americane), iar în 1971 a conceput studiul tinerilor precoce la matematică (SMPY), care avea să devină o tendință în identificarea tinerelor talente și, chiar mai mult, să stabilească liniile directoare și orientările cu privire la modul de tratare a acestor elevi în cadrul sistemului educațional. El propunea, în special, accelerarea sau flexibilitatea (ceea ce presupune un nivel ridicat de instruire adaptată) pentru

a servi acestor elevi, deoarece credea că această calitate necesită provocări și stimuli, creșterea oportunitățile de a explora mai multe domenii educaționale, astfel încât să crească motivația (Brody și Stanley, 2005; Brody, 2015).

Modelul lui Stanley a fost aplicat în școli de vară, concursuri școlare, stagii de practică, cursuri online sau activități extracurriculare, ce fac posibilă studierea unor discipline care nu sunt disponibile în școală. Cuprinde programe pentru familii. Programele sale sunt oferite în campusuri pentru elevii talentați din întreaga lume. În Spania, profesorul Javier Tourón de la Universitatea Internațională din La Rioja (UNIR) a importat acest model și a creat CTY (Centrul pentru Tinere Talente) în Navarra. Profesorul Tourón a contribuit foarte mult la studiul abilităților înalte în Spania și a obținut o mare difuzare și recunoaștere. Trebuie să subliniem că a fost președinte al ECHA (European Council for High Ability), Consiliul European pentru Abilități Înalte, între 2000 și 2004.

În 1972, educatorii au reușit să prezinte Congresului SUA celebrul Raport Marland, ce recunoștea nevoile educaționale speciale ale acestor elevi. Și nu era vorba doar despre un IQ ridicat, ci despre performanță înaltă sau potențialități în diferite domenii.

Atunci a apărut unul dintre cele mai cunoscute modele de supradotare: modelul celor trei inele al lui Josep Renzulli (1978), un profesor de la Universitatea din Connecticut (SUA) dedicat studiului oamenilor cu abilități înalte. Renzulli și-a dat seama că un IQ ridicat nu era suficient pentru a-i identifica pe cei mai capabili elevi. Aceștia trebuiau să prezinte și o mare motivație și perseverență în sarcini, pe care el le înțelege